

Анна Довгопол
(*м. Кам'янець-Подільський*)

ХУДОЖНІЙ ПРИЙОМ «ДВІЙНИЦТВА» У РОМАНІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ «АПОСТОЛ ЧЕРНІ»

Приєм двійництва в романі Ольги Кобилянської «Апостол черні» – це не просто літературний прийом, а глибокий психологічний та ідеологічний інструмент. Письменниця використовує його, щоб показати боротьбу старого й нового світів, а також внутрішню еволюцію українського інтелігента. Проте перед початком аналізу «двійництва» у романі потрібно з'ясувати значення цього терміна в літературній думці. Аналізуючи літературно-критичні статті Наталії Долгої й Оксани Колотової, можна дійти висновку і сформулювати визначення поняття «двійництво» так: «Двійництво – художній прийом або літературний мотив, що полягає в подвоєнні персонажа, створенні його „двійника“, що відображає роздвоєність особистості, її внутрішні суперечності, або „двосвіття“» [1; 3].

Мотив двійництва входить до комплексу так званих «романтичних» мотивів поряд з мотивом тайни, мотивом прокляття, мотивом подорожі / втечі і т. ін. [1]. Більшість із цих мотивів теж помітні в романі модерністки Ольги Кобилянської «Апостол черні». Зокрема, мотив тайни – детективна лінія зникнення грошей капітана Цезаревича, мотив прокляття – бабця Максима Цезаревича проклинає рід Альбінських, романтичний мотив – історія кохання Еви і Юліана, Дори і Юліана.

Приєм «двійництва» реалізується в романі «Апостол черні» через декілька образів. Найяскравішим прикладом є образи капітана Юліана Цезаревича (діда) і Юліана Цезаревича (внука). Образ Юліана-старшого О. Кобилянська розкриває через записки його сина Максима Цезаревича, батька Юліана-внука. Саме в цих записках виявляється мотив таємниці, яку розкриває герой. Також тут окреслюється романтичний мотив залицяння сестри управителя Альбінського Еви Орелецької до Юліана Цезаревича-старшого.

Приєм «двійництва» діда і внука Цезаревичів дуже чіткий і виразний. Насамперед те, що авторка обрала одне ім'я для двох героїв, а також їх вражаюча зовнішня схожість, яку під час першої зустрічі помічає бабуня Орелецька. Однак це, напевно, єдине, що пов'язує цих «двійників». Адже і за характером, і за почуттям обов'язку вони зовсім різні особистості. Якщо Юліан-старший ламається під гнітом обставин і чинить самогубство («Покликаний гірничий лікар ствердив самогубство від вистрілу з револьвера в саме серце» [2]), то Юліан-внук вперто бореться з життєвими обставинами. Навіть у надважких ситуаціях, коли може здаватися, що виходу немає, він залишається стійким.

До того ж бачимо ще одну подібність їх образів – палкий патріотизм і вірність своєму обов'язку перед народом. Як зауважує у своєму дослідженні Людмила Починок, «коли перші паростки нової української інтелігенції (учитель Рибка, Ольга Альбінська, Юліан Цезаревич-старший), що народжувалися у вкрай несприятливих політичних, соціально-економічних і культурних умовах, дбали насамперед про збереження і розвиток національних традицій, української мови, то наступне по-

коління (Максим Цезаревич) замислюється вже над становищем свого народу серед інших європейських народів, над причинами недержавності української нації. А молодше покоління (внук Юліан Цезаревич) намагається в нових суспільно-політичних умовах відновити омріяну дідами-батьками незалежність України» [4, с. 137–138].

Вірність українському народові Юліана-внука простежуємо протягом усього твору, але найбільш яскраво вона виявляється у фіналі, коли Юліан відмовляється зректися українського коріння в обмін на одруження з Дорою та спокусливу обіцянку її діда Альфонса Альбінського: «...вироблю посаду, яку собі забажаєте, я сплачу всі ваші довги, бо Дора Вальде без мене це не в силі зробити, я вигладжу всі нерівності, що можуть бути перепоною у вашій військовій чи цивільній кар'єрі, весь мій, хоч і невеликий, маєток припаде вам і їй, але дайте лише заяву перед вінчанням, що зрікаєтеся своєї народності, перемінюєте ваше ім'я на моє і що ваші нащадки будуть його носити» [2, с. 234]. Юліан навіть не замислюється над цією неприйнятною пропозицією, його народність для нього важливіша за особисті інтереси: «Вислав їй листа з докладним змістом його розмови з дідом, прохаючи забути його» [2, с. 235]. Характеризуючи ці дві постаті Юліанів, діда та внука, варто віддати належне їхньому посереднику – Максиму Цезаревичу. Адже саме завдяки його вихованню Юліан-внук стає таким сильним духом, вірним, чесним та патріотичним.

Також цікавими з погляду «двійництва» є образи Дори та Еви. Обидві з роду Альбінських, але такі різні. «Двійництво» тут працює у ракурсі «образу ідеальної жінки». Коли Дора – інтелектуальна соратниця, яка розуміє й поділяє духовні цінності Юліана, то Ева – уособлення стихійної емоційності та крайнього вияву фемінізму. Кобилянська ніби розщеплює ідеал жінки-емансипантки на два протилежні складники, розкриваючи та осмислюючи ідеї фемінізму зсередини. Важко сказати, який ідеал потрібен Юліану, адже все могло скластися по-іншому, якби Ева не зрадила його. Але більш цікавий у цій парі «двійників» парадокс виховання. Ева, яка виховувалася в українському середовищі, була неприязною до всього українського. Повна її протилежність – Дора, яка опиняється у польському середовищі, проте має глибоку повагу і внутрішній потяг до українського світу.

Підсумовуючи, доходимо висновку, що використання художнього прийому «двійництва» дає змогу авторці роману показати еволюцію типу характеру Юліана Цезаревича: від «старого» інтелігента-українофіла до «нового» провідника-державця. А також – створити ефект панорамності. Так, ідея «апостольства» розглядається під різними кутами – через віру, через військову службу, через мистецтво та через родинні стосунки. На відміну від класичного використання образу «темного двійника», що створює контраст для розкриття і увиразнення центрального героя (Оскар Вальд «Портрет Доріана Грея», Ольга Кобилянська «За ситуаціями»), у романі «Апостол черні» задіяння авторкою прийому «двійництва» спрямоване на пошук шляхів формування у центрального героя цілісності та гармонійного поєднання фізичної і моральної стійкості з духовною величчю.

Питання специфіки авторського використання О. Кобилянською прийому «двійництва» і його характеротворчої ролі та художніх функцій у романі «Апостол черні» далеко не вичерпується запропонованою студією і потребує додаткового ґрунтовного дослідження.

Література

1. Долга Н. Феномен двійництва в літературі англійського неоромантизму. *Грааль науки*. 2022. № 16. С. 293–298.
2. Кобилянська О. Апостол черні: повість. Львів: Каменяр, 1994. 243 с.
3. Колотова О. Феномен двійництва в мистецтві: розщеплений суб'єкт на межі світів. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2015. № 2. С. 95–101
4. Починок Л. Ольга Кобилянська: знайома постать у новому ракурсі: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2005. 192 с.

Вікторія Корнєєва
(*м. Вінниця*)

ШЕВЧЕНКІВ ПРОТОТЕКСТ В ОПОВІДАННІ БРАТІВ КАПРАНОВИХ «РУСАЛКА»

Однією з важливих тенденцій розвитку сучасної літератури є активне залучення інтертекстуальних зв'язків, що дає змогу митцям вступати в діалог із попередніми культурними традиціями та пропонувати нове прочитання канонічних текстів. У цьому плані особливий інтерес становить інтерпретація класичної спадщини Тараса Шевченка в епічних творах початку ХХІ ст., зокрема у збірці оповідань Братів Капранових «Кобзар 2000. Soft».

Метою роботи є інтертекстуальне прочитання оповідання «Русалка» зі збірки новел та оповідань Братів Капранових «Кобзар 2000. Soft», виявлення ознак Шевченкового прототексту у творі.

Теоретичною основою дослідження слугували ідеї інтертекстуальності, що дають змогу розглядати текст як складну знакову систему, у якій взаємодіють різні коди, голоси та дискурси [2, с. 32]. У межах інтертекстуального підходу будь-який літературний твір сприймається не як ізольоване явище, а як частина ширшого культурного та текстового простору, що формується завдяки взаємодії з іншими текстами. Кожний новий художній твір стає своєрідним полем перетину різноманітних смислів, що виникають із попередньої літературної традиції.

Важливим є також співвідношення понять інтертекстуальності та прецедентності. У процесі творення художнього тексту автор, з одного боку, прагне бути зрозумілим читачеві, з іншого – розраховує на його культурну обізнаність та ерудицію. Читач, зі свого боку, повинен розпізнати приховані смисли, закладені автором. Саме в цьому полягає принципова відмінність між інтертекстуальністю та прецедентністю: якщо інтертекстуальність передбачає взаємодію текстів у широкому культурному контексті, то прецедентність апелює до спільного культурного досвіду автора і читача, який дає змогу інтерпретувати певні алюзії, цитати та ремінісценції [4, с. 33].

Особливим прикладом інтертекстуального переосмислення класичної літератури є збірка братів Капранових «Кобзар 2000». Уже сама назва цієї збірки виконує важливу семантичну функцію. Вона апелює до назви книги класичної